

Martıcılık

Alm.: Martianismus. – Ar.: mağhab mārī. – Fr.: martianisme. – İng.: Martianism. – İsp.: martianismo. – Rus.: martianizm. – Çince: Mǎdī zhǔyì 马蒂主义

I. Yargıçlar davalı Fidel **Castro**'ya 26 Temmuz 1953 tarihindeki ayaklanmanın elebaşının kim olduğunu sorduklarında şöyle cevap vermiştir: “José Martí'dir.” (**Fernández Retamar** 1965, 1) 40 yıl sonra Hugo **Chávez** Küba'ya ilk seyahatini gerçekleştirdiğinde ve henüz Venezüella'nın devlet başkanı değilken ilk kez Kübalı “Comandante en Jefe” ile bir araya geldiğinde – 1994 yılında, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün doğal kaynak yönünden fakir Küba'yı devirdiği “periodo especial” olarak adlandırılan krizde – **Castro** şöyle demişti: “Şöyle ya da böyle adlandırılabilir. Biz, bilindiği gibi, buna sosyalizm diyoruz. Ama siz bana bunun Bolivarcılık olduğunu söylerseniz o zaman ben de şöyle derim: Tamamen katılıyorum! Bana bunun Martıcılık olduğunu söylerseniz, o zaman ben de şöyle derim: Katılıyorum. Ayrıca bana bunun Hristiyanlık olduğunu söylerseniz, o zaman ben de şöyle derim: Tamamıyla katılıyorum!” **Chávez** bunu, Ignacio **Ramonet**'in kendisiyle yaptığı sohbetlerde zikrediyor (2013, 670). “Dönemin antiemperyalizminin” öncü düşünürleri diye devam ediyor **Castro**, “Bolivar ve Martí”dir (akt. Elizalde / Báez 2005, 140).

Yazar, şair, devrimci ve sömürgecilik karşıtı program metni *Nuestra América*'nın (1891) yazarı olarak **Martí**, 1895'te başlayan ikinci bağımsızlık savaşının fikir kaynağı ve örgütleyicisi olmuştur. Martí'nin

1895'te İspanyol sömürge gücüne karşı mücadelede ölmesi üzerine Kurtuluş Ordusu Generali Máximo **Gómez** günlüğüne “Ayaklanmanın ruhundan yoksun kaldık” notunu düşüyor (1968, 285). Martí bu “ruhu” benzersiz bir şekilde ete kemiğe büründürüyor, öyle ki **Castro** şöyle diyebiliyordu: “Tabii ki önce Marticiydim ve sonra Martici, Marksist ve Leninist.” (2006, 54) Küba Devrimi'nin korunu, **Marx** ve **Lenin** tarafından değil de **Martí** tarafından en ikna edici şekilde somutlaştırılan sosyal adalet, çok etnikli uyum ve ulusların kendi kaderini tayin fikirleri oluşturuyordu.

“Düşünmek, hizmet etmek demektir (Pensar es servir)”, diye yazıyor Martí (NA, 162; UA, 66). Bu, Antonio **Gramsci** ile beraber “Pratiğin Felsefesi”ne bir işaret olarak anlaşılmalıdır: “düşünmek, diğerlerine yararlı olmak, [...] daha adil bir toplum için mücadele etmek [...] demektir” (Ortiz 1993, 79). “Fikirlerden oluşan siperlerin taştan olanlara üstün olduğu” (NA, 151; UA, 56) düşüncesi de Martí'yi, “hâkim sınıfın muazzam siper ve istihkâm kompleksine, kendini yenileyen sınıfın” ne ile “karşı çıkacağı” sorusuyla hegemonya kuramına yönelen **Gramsci**'nin öncüsü yapar (Gef, H. 3, §49, 374). “Bu dünyanın yoksullarıyla kaderi paylaşmaya hazır olunup olunmadığı” – *con los pobres de la tierra / quiero yo mi suerte echar*, denir **Martí**'nin bir şiirinde (1891, *Versos sencillos*, III) –, “bir insanın, ama aynı zamanda bir bilimsel kuramın da etik niteliğinin belirlenmesi için mükemmel kriter”dir (Fornet-Betancourt 2007, 46).

1. **Martí** (1853-1895), Küba

kamuoyunda her yerdedir; bu yönüyle sadece “Venezüella'nın geçmişi ve şu anındaki **Bolívar**” ile karşılaştırılabilir (Ette 1991, 21). O bir “kahraman”, “usta”, “havari” kabul edilir – bunlar yaşadığı dönemde bile dolaşımda olan sıfatlarıdır. Toplu eserleri birçok cildi dolduran **Martí**, yaşadığı dönemde sadece bir roman, birkaç broşür ve iki şiir defteri yayımlamıştı. Asıl etki alanı, müdahaleci sözlerinin izleyicisini bulabildiği ve aynı zamanda onu biçimlendirebildiği basındı. İlk önce günlük Arjantin gazetesi *La Nación* ile daha büyük bir çevrede tanınmıştı. Yazdıkları ve bunları söyleme şekli, etkisi açısından aynı derecede önemliydi. Bu, imgesel dilinin izleyicileri sürüklediği konuşmaları için de geçerlidir. 1892'de Santa Domingo'da ortaya çıktığında Federico **Henríquez Y Carvajal** tarafından “tanrısal kelamı” yakın gelecekteki “ülkenin kurtuluşu”na dair “kutlu mesajı” bildiren “havari” olarak tanıtılmıştır (akt. Ette 1991, 26). Exodus'u, esaretten çıkışı savunan ‘vaazı’, bu niyetin etkin, burada ve şimdi hazırlanan örgütlenmesi ile destekleniyordu. 1890'lı yılların başlarında, New York'tan Buenos Aires'e kadar Amerikan yarımküresinin diasporasında bulunan, “ılımlıların ve radikallerin” kendilerine yegâne görev olarak “Küba'nın bağımsızlığını sağlamak” görevini biçtikleri sürgündeki derneklerin bir ittifakı olan Partido Revolucionario Cubano'yu kurmuştu (**Fernández Retamar** 1965, 15). Parti'nin sesi, New York'ta yayımlanan ve makalelerinin büyük bir kısmını kendisinin yazdığı ve bazen rejime sadık *Correspondencia*

de España paketlerinin altında saklı olarak adaya ulaşan günlük gazete *Patria* oldu.

İki kez İspanya'ya sürüldükten sonra, Latin Amerika'da sürekli ülke değiştirerek, 1881'den itibaren **Martí** esas olarak “tekelci ve emperyalist kapitalizme” giden yolunu çok yakından izlediği bir “Avrupalı Amerika” olan New York'ta yaşamıştır (**Fernández Retamar** 1965, 8). O, bu Amerika'nın Küba'da İspanyol sömürgeci gücün yerine geçmede tereddüt etmeyeceğini biliyordu. Bu, ancak ABD sermaye ve kültür egemenliğinin, 1961 yılına kadar (Domuzlar Körfezi Çıkarması) bitmeyen silahlı müdahaleler silsilesinin ve bunun ardından, sonuncu ama bir o kadar önemli olan sosyalist Küba'ya karşı abluka politikasının da göstereceği gibi temelleri olan bir endişeydi. ABD genişlemesinin karşısında sadece coğrafya ile sağlanamayan birlik meselesi, Latin Amerika'nın kültürel çeşitliliğinde yeni bir şekilde ortaya çıkıyordu. “Birbirlerini henüz tanımayan halklar, birlikte dövüşecek adamlar gibi hızlıca tanışılabilir.” (*NA*, 151; *UA*, 56) Bundan dolayı Avrupa Üniversitesi, Amerikan'ın önünden çekilmeliydi. İnkalar hakkındaki bilgi, Antik Yunan'ın başyargıçları hakkındaki bilgiden daha önemliydi. “Bizim Yunanistan'ımız, bizim olmayan Yunanistan'a yeğlenmelidir” (150; 60). Sonuçta **Kolomb** ve başka Avrupalıların gelişinden çok önce başlayan bir tarihi vardır. Güney Amerika kıtasının yerli, sömürgecilik karşıtı tarihi İngiliz-Protestan kültür emperyalizmi tarafından, Kuzey Avrupa kapitalist devletleri fabrikasyonu olan ve yükselen kapitalizmin suçlarının

yalnızca İspanyol fetihleri ve bunların Katolik dünya görüşü hesabına yazıldığı “Kara Efsane” yardımıyla kolayca baskılanabildi (krş. **Fernández Retamar** 1976). ABD'de sık sık kullanılan, Protestanlığın Katolikliğe üstün olduğu argümanı, her şeyden önce “kendi kapitalist-emperyalist planlarına dair gerçeği gizlemeye” yarıyordu (**Flores** 2007, 62).

Gramsci'ye göre **Martí** “kendi tarafında kırılmanın ve ayırımın ruhunu ayakta tutmaya” (*Gef*, H. 8, §196, 1052) çalışmıştır - bu kırılma Amerika'nın yerli halklarını birbirine bağlayan bir bilincin oluşmasını en başında mümkün kılan şeydi. Roberto **Fernández Retamar** bundan dolayı **Martí**'nin, ikinci dünya savaşından sonra “üçüncü dünya” olarak adlandırılan “sömürge ve yarı sömürge ulusların” yanında durduğunu yazabiliyordu: “Martí, üçüncü dünyanın ilk insanlarından” (1965, 21); “çok fazla şeyin taklit” (*NA*, 159; *UA*, 63) olduğunu, “devasa komşunun aşağı görülmesinin Amerikamız için en büyük tehlike” (161;65) olduğunu ve bu sebepten, ölümünden önceki gün yazdığı gibi, “Küba'nın bağımsızlığı ile Birleşik Devletlerin Batı Hint Adaları üzerine yayılmasının ve böylelikle güçlenmiş olarak Amerika ülkelerimize çullanmasının zamanında engellenmesine” (1895, PE I, 143) bağlı olduğunu anlayanların sesidir. **Castro** burayı zikrediyor ve bunu “bu adamın biz Kübalı devrimcilere bıraktığı miras” olarak algılıyor (2006, 49). Ondan, Küba'nın bağımsızlığının sonrasında ABD'nin emperyalist yayılmacılığına karşı mücadele etme yükümlülüğünü çıkarıyor. **Martí**'nin izinden giderek

Küba'nın bağımsızlığının, ulaşabilmek için “gizlice gerçekleşmesi gereken şeylerden” olduğu fikrindeymiş gibi görünüyor (1985, PE I, 143). Ancak ABD tarafından Ocak 1961’de diplomatik ilişkilerin kesilmesi ve Nisan ayındaki çıkarmadan sonra **Castro**, 1 Mayıs’ta Küba Devrimi’ni sosyalist ilan etti.

2. Nikaragualı şair Rubén **Darío**, **Martí** gibi “angloprotestan kültürel üstünlüğünü vaaz eden, hâkim olan ve dışlamayı hedefleyen ABD anlatısına karşı bir pan-amerikan karşı-anlatısı oluşturma” arzusundan büyülenmişti (Flores 2007, 57). Fakat **Darío**, Küba’ya bağlılığını “vatansever bir delilik” olarak reddettiği siyasetçiden ziyade yazar olan **Martí**’yi takdir ediyordu (1897/1950, 482). Çünkü bu “delilik” Martí’ye önemsiz bir çatışmada ani bir ölüm getirmişti. Elbette bu ona bir diğer onursal unvan da getirdi: “Şehit”. Savaştan sağ çıkmış ve Küba Cumhuriyeti Başkanı olarak günlük siyasi kavgada ezici bir güce sahip olan komşu ile uzlaşmak zorunda olan bir Martí – böyle bir Martí “Milli Kahraman”a dönüşmeye uygun olmazdı.

Martí’nin “mit ile gerçeklik arasındaki hikâyesi”, 1898’deki dönüm noktası, İspanyol sömürge hâkimiyetinin sonu ve Kuzey Amerika sürgününden dönerken yol gösteren devrimciye dair anılarını yurda getiren vatanseverler ile başlıyor (Franzbach 1984, 106). Halktan yayılan bir Martí-hürmeti [*Martí-Verehrung* – Ç.N.], ölmüş olan **Martí**’nin, ilkin başkentte yeniden dirilişini sağlıyor. Bir dernek, daha sonra müze olacak olan Martí’nin

doğduğu evi satın alıp annesine veriyor. Büyük caddelerden birinin adı artık Paseo de Martí oluyor ve buraya bir heykel dikiliyor. 1922’de doğum günü Milli Bayram ilan ediliyor ve bundan sonra her mahallenin bir anma yeri, bir “rincón martiano”su, Martí’ye adanmış bir köşesi olması gerekiyor. Aşağıdan gelen hürmeti sahiplenen “daha sonra resmi olarak düzenlenen Martí-hürmeti şeması” (Ette 1991, 52) böylelikle oluşuyordu. Otomatikleştiği ve bir görev olarak gerçekleştirildiği ölçüde, özgürleştirici etkisi taşlaşır. Tabloda, bayram günü heykelin önünden öğretmenlerinin başında olduğu sınıfların geçit yürüyüşü yapması yer alıyor – tıpkı daha sonra devlet sosyalisti ülkelerde Parti tarafından gösteriye çağrılan ve tribünlerde duran ve aşağıdan bakıldığında heykel izlenimi veren liderlerin önünden geçit yürüyüşü yapan halk gibi. Böyle ulusal vatandaşlık bilgisi uygulamaları **Martí**’nin gündelik sağduyuda sabitlenmesinde merkezi bir rol oynamıştır (krş. Quiroz 2006). Aynı zamanda kendisini **Martí**’ye dayandıran pedagojik yaklaşımlar, kafaların sömürgecilikten kurtulmasını hedefliyorlar ve böylelikle de ABD’nin oluşmaya başlayan kültürel egemenliğine karşı duruyorlardı. Hakkını verebilmek için, onun “çeşitliliğe saygıyla bir arada yaşamayı” hedefleyen bir düşünür olarak “kültürlerarası” okunması gerekiyor (Fornet-Betancourt 2007, 9).

3. Nasıl oluyor da taban tabana zıt siyasetlerin savunucuları **Martí**’yle bağ kurup, kendilerini ona dayandırabiliyorlar – hem 1953’teki

Moncada Kışlası saldırısı sonrası hapis cezası alacak olanlar hem de cezaları verenler? 1952’de darbeyle iktidara gelen Fulgencio **Batista**, o sırada yaklaşan **Martí**’nin 100. doğum yıl dönümü kutlamalarını, ABD’ye bağımlı ülkesinin “Milli Kahraman” tarafından yaratılmış olan bağımsız bir Küba geleneği ile uyumlu olduğunu göstermek için kullandı. Bir yanda devrimci eylem, diğer yanda kendisini dev bir “monumento a Martí” inşa ederek meşrulaştırmaya çalışan karşı devrimci bir diktatörlük. 600 tondan fazla mermerin finansmanı için her bir Kübalının bir günlük yevmiesine el konulmuştu. Altı yıl sonra devrim muzaffer olduğunda anıt neredeyse bitmiş, onu ‘hizmete almak’ devrimcilerin payına düşmüştü. Kısa zamanda Plaza de la Revolución adı altında ve **Castro** tarafından düzenlenen halk toplantılarına sahne olacak olan anıtın konumu, **Martí**’nin sömürgecilik ve emperyal vasilikten kurtulmuş ülke vizyonunu gerçekleştirmiş olma iddiasındaki yeni Küba’nın fikirsel odak noktası haline gelmiştir.

Lillian **Guerra**, **Martí**’ye zıtların başvurabilir olmasını onun “sosyal birliğe dair mesihvari ve pragmatik söylemine” bağlamaktadır (2005, 4). Martí kendisini farklı yorumlanabilecek şekilde ifade ederek Küba toplumunun savaştan sonra nasıl olması gerektiğini açık bırakmıştı; çünkü “herkesin ortak duygularının coşkunluğunda yönetmenin [...], muharebeden sonra kibirli [...] düşüncelerin çeşitliliğini yönlendirmekten” daha kolay olacağını biliyordu (NA, 156; UA, 61). Böylelikle “birçok Martí” (Rafael

Samuell-Muñoz, akt. Guerra 2005, 3) ortaya çıktı. Daha 1905’te, Martí’nin 10. ölüm yıl dönümünde, ilk heykel açılışında kürsüde duran ve görevini her şeyden önce yatırım imkânı arayan sermaye çekmek olarak gören Başkan ve **Martí**’nin eski sırdaşı Tomás **Estrada Palma** ile seyirciler içindeki özgürlük savaşçıları arasında uçurum daha büyük olamazdı. **Guerra**’ya göre “Martí’nin mitleştirilmesi”, “ulus inşası süreciyle ayrılmaz bir biçimde iç içedir” (3). 1921’de “Küba’nın en önemli milli kahramanı” (3) olarak ve böylece “devletçe kontrol edilen ikon” halinde kanunlaştırılmasının, “devletin ve onun vaktiyle devrimci önderlerinin meşruiyetlerinin tarihsel bir dibe ulaştıkları anda [gerçekleşmesi – Ç.N.] tesadüf değildi” (4). **Martí**’ye, çatışan kuvvetlerce bir “kahraman” olarak, mekân ve zamanın dışında kutsal bir efsaneye yaklaştırarak ve istikrarsız olan ulusal birliği temsil eden bir kurucu figür olarak başvuruldu. Bu süreç, “sınıf farklılığının biçimlenmesi bağlamında sosyal mücadelenin temel şekli” olarak ideoloji-kuramsal bir terim olan “antagonistik reklamasyon” ile analiz edilebiliyor (**Haug** 1982/1993, 84). **Martí**, Küba “kamuoyu”nu yansıtıyor, bu kamuoyunun “ayrışması [...] kendisinin ideolojik olarak yeniden kullanılmasıyla [dengeleniyor]” (ay.). 1898 yılında İspanya’dan bağımsızlık ile 1959 Devrimi arasında somut bir bağ varsayan bir “**Martí-Castro Çizgisi**” tespiti yine de, **Ottmar Ette**’nin kabul ettiği gibi, bir propaganda amacına hizmet eden, yani **Castro**’yu “daha iyi, daha etkili bir **Martí**” olarak sunan “Küba tarihinin ‘figüratif bir yorumlamasından’” daha fazlasıdır

(1991, 158). **Castro**'nun **Martí** reklamasyonu, **Batista** rejimininkinin aksine, anti-emperyalizm ve çok büyük zorluklara karşın ayakta tutulan “devasa komşu”dan bağımsızlık noktalarında rol modelin teorisi ve pratiği ile haklılandırılır. 1959'dan sonra yeni şekillenen sürgündeki Küba çevresinin de, elbette antiempyalist yönünden yoksun bırakılmış **Martí**'yi kendi davalarının bir elçisi yapmaları pek şaşırtıcı değildi. John F. **Kennedy** bile Mart 1961'deki başarısız çıkarmadan hemen önce, düşüncesini George **Washington** ve Thomas **Jefferson** ile aynı çizgiye koyduğu **Martí**'ye atıfta bulunmuştu. 1985'te Başkan Ronald **Reagan** döneminde ABD tarafından “Radio Free Europe” örnek alınarak kurulan, **Castro**'nun devrilmesine katkıda bulunacak olan radyo istasyonuna “Radio Martí” adı verilmişti. Nihayet Aralık 2014'te Küba ve ABD Başkanları aynı anda ilişkileri normalleştireceklerini ilan ettiklerinde Barack **Obama** konuşmasında **Martí**'nin aforizma haline gelmiş olan bir cümlesini kullanmıştı: “Özgürlük, her insanın dürtüst olma hakkıdır.” (*La Edad de Oro*, PE II, 38) Martí'nin mirasının, sosyal-liberal koalisyonun 1969'dan sonraki Doğu Politikası'na benzetelebileme ihtimali olan ‘normalleşme’ döneminde karşıtlarınca nasıl kullanılacağı görülecektir.

Kaynaklar:

F. **Castro**, *Cien horas con Fidel. Conversaciones con Ignacio Ramonet*, 2. Genişletilmiş Baskı, Havana 2006; H. **Chávez**, *Mi Primera Vida. Conversaciones con Ignacio Ramonet*, Caracas-Valencia 2013; R. **Darío**,

“José Martí” (1897), *Obras completas* içinde, Cilt 2, yay. M. Sanmiguel Raimúndez, Madrid 1950, 480-92; R. M. **Elizalde** ve L. **Báez**, *El encuentro*, Havana 2005; O. **Ette**, *José Martí. Apostel – Dichter – Revolutionär. Eine Geschichte seiner Rezeption*, Tübingen 1991; R. **Fernández Retamar**, “Martí en su (tercer) mundo”, PE I içinde, 1965, 1-58; aynı yazar, “Contra la Leyenda Negra”, *Casa de las Américas* 99 içinde, Yıl 17, 1976, 28-41; A. **Flores**, “Towards a Revolution in American Studies: The Counter-Narratives of José Martí and Herman Melville”, *Socialism an Democracy* içinde, Yıl 21, 2007, Sayı 1, 55-74; R. **Fornet-Betancourt**, José Martí interkültürel gelesen, Nordhausen 2007; M. **Franzbach**, Kuba. *Die Neue Welt der Literatur in der Karibik*, Köln 1984; M. **Gómez**, *1868-1899 Diario de campaña*, Havana 1968; L. **Guerra**, *The Myth of José Martí. Conflicting Nationalism in Early Twentieth-Century Cuba*, Chapell Hill/NC-Londra 2005; W. F. **Haug**, “Ideologische Mächte und die antagonistische Reklamation des Gemeinwesens” (1982), Haug, *Elemente einer Theorie des Ideologischen*, Hamburg 1993, 77-90; J. **Martí**, “Nuestra América” (1891), PE I içinde, 151-67 (NA kısaltmasıyla alıntılanıyor); aynı yazar, “Unser Amerika”, İspanyolcadan çev. O. Ette, *Der lange Kampf Lateinamerikas. Texte und Dokumente von José Martí bis Salvador Allende*, yay. Á. Rama, Frankfurt/M 1982, 56-67 (UA kısaltmasıyla alıntılanıyor); aynı yazar, “Carta a Manuel Mercado” (1895), PE I içinde, 143-47; aynı yazar, *Páginas escogidas*, 2 Cilt, Havana 1965 (PE

kısaltmasıyla alıntılanıyor); I. **Ortiz**, “El pensamiento latinoamericanista y universal de José Martí”, *José Martí a cien años de Nuestra América*, yay. J. Serna Moreno ve M. T. Bosque Lastra, México/DF 1993, 71-79; A. W. **Quiroz**, “Martí in Cuban Schools”, yay. M. A. Font ve Quiroz, *The Cuban Republic and José Martí. Reception and Use of a National Symbol* içinde, New York 2006, 71-82.

Peter Jehle

II. - 1. Küba Komünist Partisi'nin (1925) kurucularından olan ve 1929'da Meksika'da sürgünde öldürülen Julio Antonio **Mella**, 1926'da “önyargısız ve bugünün devrimci sınıfı ile ilişkili nesilden” birilerinin **Martí** üzerine bir kitap yazmasında ısrar ediyordu (1975, 267). Aranana ise “ciddi, Küba burjuvazisinin çıkarlarından bağımsız bir eleştirmen [...], tarihsel gerçekleri ve bunların gelecek için anlamlarını değerlendirmesini bilen” (268) biriydi. İlk kez Martí'nin düşüncesinin ve eyleminin, bu mirasa “emperyalizmin yabancı tahakkümünden ulusal kurtuluş” anlamını verecek ‘yarı sömürge’ olarak yaşayan halkların bakış açısından güncelleştirilmesi istendi (272). Martí'nin “karanlıklarda büyüyen ve mülk sahiplerinin yasal ulusuyulamacadeleedecek olan”(OC11, 167) “işçi ulusu”na (*nación de obreros*) duyduğu sempatiyi **Mella** biliyor olmalıydı – özellikle de Ekim Devrimi ile başlayan “kapitalizmden sosyalizme geçiş” (**Fernández Retamar**, 1980, 9) çağının bilincinde yaşadığı için. Ekonomik eşitsizliği Kuzey-Güney karşıtlığı olarak Küba'da dile getiren ilk kişilerden biri olan Rubén **Martínez**

Villena ile beraber **Mella** 1923'te, o zamana kadar dışlanmış olan sınıflara üniversite eğitimi fırsatı sunmak üzere “Universidad Popular José Martí”yi kurdu.

Şair, yazar, siyasetçi ve 1959 Devrimi'nden sonra Havana Üniversitesi Rektörü olan Juan **Marinello**, “Martí'nin edebi eserlerini ve özellikle de şiirini mücadele etmeksizin başkalarına, tarih ve toplumdaki [...] soyutlanmış yorumlara” bırakmamak için yazar ile siyasetçi **Martí**'yi bir araya getiriyor (**Ette** 1991, 93). **Mella** ve 1927'de öfkeli bir şekilde **Martí**'nin şiirlerinden tiksindiğini, bunların onun ilgisini “sosyal adalet, yazarlarımızın çoğunun ilgisini ne kadar çekiyorsa o kadar çektiğini” (akt. **Fernández Retamar** 1980, 10) yazan **Martínez Villena**'dan farklı olarak **Marinello** öncelikle bir “edebiyat insanı, bir sanatçıydı” (ay.). 1930'da, saygın bir profesör ve ülkenin en önemli kültür dergisinin yayıncısı olarak **Machado** Diktatörlüğü'ne karşı bir öğrenci protesto yürüyüşüne katıldığında – burada ölenler ve yaralananlar olmuştu – onun için de, Küba'da **Martí**'nin izinden rejim karşıtı hareket eden entelektüelleri bekleyen hapisane, takibat, sürgün hayatı başlamıştı. Martí'nin 100. doğum yıl dönümü kutlamaları ile bağlantılı olarak **Marinello** 1953'te, aynı yıl içerisinde yasaklanmış olan Küba Komünist Partisi'nin önderi olarak adadaki muhalefet etkinliklerinin odağı haline geldi. 1962 yılında, muzaffer devrimden üç yıl sonra şunu diyebiliyordu: “Bugün **Martí**'nin anavatanı onun dehası üzerinde yükselir” – aralarında kesintisiz bir

bağlantı var olduğundan değil, bugüne yönelik ancak “tarihsel perspektiften” incelendiğinde söyleyecek bir şeyi olan özel bir düşünür olduğu için (1980, 199f). Bu, “Havari’nin” Küba’nın içi ve dışında – ki burada çoğunlukla “antikomünist, gerici bir sürgün topluluğu” mücadelesini Martí ile meşrulaştırmaya çalışır – devam eden kutsama sürecine karşı yöneltilmişti (Ette 1991, 187).

2. Adada sonrasında çok kez görülebilecek olan, Latin Amerika’da antiemperyalizmin başarılı olabilmek için sosyalist devrime geçişi örgütleyebilmesi gerektiği görüşü, **Martí**’nin zenginliğin adil paylaşımı talebinde kendisine bir referans noktası buluyor. Burada tekrar tekrar aşırıya kaçılarak Martí’nin bir sosyaliste, hatta bir Marksist’e dönüştürülmesi, – sanki sadece böyle belirginleştirilmiş kimlikle kendisinden emin olunabilirmiş gibi – örneğin gazeteci, siyasetçi ve 1980’li yıllarda Küba Komünist Partisi Politbüro üyesi Carlos Rafael **Rodríguez** tarafından eleştiriliyor. **Martí**, küçük burjuva kökenliydi ancak bu, onun sömürge karşıtı kurtuluş hareketinin örgütleyicisi olmasına engel olmamıştı. Bunun mümkün olmasını, **Rodríguez** küçük burjuvazinin çelişkili sınıfsal konumuna dayandırıyor: Bir yanı kaderini muktedire bağlarken, diğer bir yanı “kurtuluşu, kendi davası da olan bir süreç [...] olarak görür” (1987, 230). **Martí**’nin devrimci değerini uygun bir şekilde takdir etmek için örneğin **Leninci** devrim stratejisine göre farklılıkları vurgulanmalıdır, çünkü “**Martí**’nin kurmak istediği toplum [...] sınıflar arası dengeye

dayanmaktaydı” (239). Toplumsal çelişkileri sınıf kavramları içerisinde ele alması ve muhtemelen **Marx**’ın hiçbir yazısını okumamış olsa da, **Martí** Mart 1883’te “Avrupalı işçilerin gazabının dev taşıyıcısı” olan **Marx**’ı ve “insanın sefaletinin [miserias humanas] nedenine ilişkin” derin kavrayışını ölümü sebebiyle anmıştır (2010, 65). **Martí**’nin konuşmasına, **Marx**’ın “zayıfların tarafını tuttuğu için” (64) “onurlu” olduğuyula başlamasını Raúl **Fornet-Betancourt** “Marksizmin Latin Amerika’daki alımlanış süreci içerisinde [...] belirli bir geleneğin gelişimi için merkezi olacak olan ortak bir tutumun”, yani Kurtuluş Teolojisi’nin ipucu olarak anlıyor (2007,46f).

Fidel **Castro**’nun Marksizme giden yolu **Martí**’den geçmiştir. Başarısız Moncada Kışlası saldırısı sonrasında yaptığı savunma konuşmasında birkaç kez Martí’yi anmış, ancak **Marx** veya **Lenin**’i anmamıştır. Eğitimli bir hukukçu olarak hücrelerinde sadece Ceza Hukuku kitapları okumasına izin verilmemekle kalmamış, **Martí**’nin kitaplarının da kendisine ulaşması engellenmiştir. “Hapishane sansürü bunları çok zararlı olarak görmüş gibidir”, ama bu onun için önemli değildir: “Usta’nın öğretilerini kalbimde taşıyorum” (16.10.1953). Dört saatlik konuşmasının sonunda **Castro**, **Martí**’nin *La Edad de Oro*’sundan alıntı yapıyor: “Adil olmayan yasalara itaat etmeye katlanabilen bir insan [...] dürüst bir insan değildir. [...] Dünyada bir miktar dürüstlük var olmalıdır, tıpkı bir miktar ışığın var olması gerektiği gibi.” (ay.; PE II, 38f) O, emekçi sınıflardan **Marx**’taki

anlamında artı değeri yaratanlar olarak değil (krş. Aguirre vd. 1980, 80), fakat “aşağı sınıflar [clases humildes], açlık ve ihtiyaçtan muzdarip olan sınıflar” olarak bahsediyor (16.10.1953). Devrimin zaferinden sonra yapılan konuşmalarda **Marx** ve **Lenin** isimleri daha fazla yerleştiği zaman bile Castro, devrimlerin Marksizmle başlamadığında ısrarcıydı. Eğer öyle olsaydı “**Martí**’nin kitaplarını ortadan kaldırmamız gerekirdi çünkü Martí, Marksist-Leninist değildi, çünkü zamanın yaygın devrimci düşüncesine bağlıydı” (Castro, 13.03.1962). On yıl sonra, **Lenin**’in 100. doğum yıl dönümü kutlama etkinliklerinde “Küba’nın geleneklerine ve Küba’nın tarihine sahip olmayan bir ülke bu zaferi [1959] yaşayamazdı [...]. Ama Küba’nın geleneklerine sahip olan bir ülke ML’nin temel kavramları olmadan [...] ileriye yönelik bu adımı da hiçbir şekilde atamazdı” (22.04.1970) demektedir. Yine 20 yıl sonra Duvar’ın yıkılışı ve sosyalist kampın çöküşü Sovyetler Birliği ile ticaret antlaşmalarını geçersiz kıldı, aynı zamanda da ABD ambargosu sertleştirildi. Bu anda, Küba devriminin hayatta kalması bıçak sırtındayken **Martí**’ye ilgi birinci sıraya yükseldi: “Devrimimiz Martí’nin ve ML’nin fikirlerince teşvik edildi; o, her ikisinin bir sentezidir [...]. Her şeyden önce bize ait olana, ulusal olana, Martici (lo matiano) olana büyük önem verilmeli, tabii ki Marksizm ve Leninizm’i bir dakika bile unutmaksızın” (22.12.1991). Roberto **Fernández Retamar**, **Martí**’nin düşüncesi ve eyleminin özelliklerini çok iyi verse de, 1959

Devrimi’ni, bu mirasın **Castro** aracılığıyla uygun bir devamı olarak sunabilmek için sorunlu bir tarihsel benzetime başvuruyor: Nasıl **Stalin** Leninizm’in, “emperyalizm ve proleter devrimler çağının Marksizmi’dir” diyebiliyorsa (*FL*, 10), aynı şekilde “Fidelizm de **Martí**’nin sömürgelerden mutlak kurtuluş döneminin, siyasal kurtuluştan ekonomik kurtuluşa geçiş [...] ve az gelişmiş bir ülkede sosyalizmin zaferi döneminin görüşüdür” (1965, 57). Yaklaşık 50 yıl sonra Ignacio **Ramonet** ile yapılan sohbetlerde **Castro** kendi girişimine otorite sağlayacak bu tarz paralellikler kurmaktan kaçınır ve **Martí**’nin “öncü” olarak bağımsızlığını vurgular. “**Lenin**’den önce bile **Martí**, devrim yapmak için bir parti örgütledi [...]. Sosyalist bir parti değildi [...], ama ilerici düşüncede, köleciliğe karşı, bağımsızlıktan yana ve son derece hümanistti.” (2006, 50).

Kaynaklar:

M. Aguirre, I. Monal ve D. García, *El leninismo en “La historia me absolverá”*, Havana 1980; F. Castro, “La historia me absolverá”, 16.10.1953 (www); aynı yazar, “Discurso pronunciado en el Acto homenaje a los Martíes del Asalto al Palacio Presidencial, en la Escalinata de la Universidad de La Habana”, 13.3.1962 (www); aynı yazar, “Discurso pronunciado en la velada solemneen conmemoración del centenario del natalicio de Vladimir Ilich Lenin”, 22.4.1970 (www); aynı yazar, “Discurso pronunciado en la clausura del VII Congreso del Sindicato Nacional de Trabajadores de

la Educación, la Ciencia y el Deporte”, 22.12.1991 (www); O. **Ette**, *José Martí. Apostel–Dichter–Revolutionär. Eine Geschichte seiner Rezeption*, Tübingen 1991; R. **Fernández Retamar**, “Martí en su (tercer) mundo”, J. Martí, *Páginas escogidas*, Cilt 1, Havana 1965, 1-58; aynı yazar, “Martí en Marinello”, Marinello 1980 içinde, 5-40; R. **Fornet-Betancourt**, José Martí interkültürel gelesen, Nordhausen 2007; J. **Marinello**, *Dieciocho ensayos martiano*, Havana 1980; J. **Martí**, *Obras completas*, Edición Nacional de Cuba, 27 Cilt, Havana 1963-65 (OC kısaltmasıyla alınılanıyor); aynı yazar “Cartas de Martí” (1883), *Obras completas* içinde, Edición critica, Cilt 17, yay. E. López Mesa, Havana 2010, 60-75; J. A. **Mella**, “Glosas al pensamiento de José Martí” (1926), Mella, *Documentos y artículos* içinde, Havana 1975, 267-74; C. R. **Rodríguez**, *Letra con filo*, Cilt 3, Havana 1987.

Francisca Lopez Civeira, Olivia Miranda (PJ)

Çeviri: Harun Çakan

Postkolonyalist Sosyalizm, Pratiğin Felsefesi, Self Determinasyon, Sömürgecilik, Sosyalizm, Ulus, Ulusal Kimlik, Ulusal Kurtuluş, Üçüncü Dünya, Yerli Sorunu

► Antikolonialismus, Charisma / charismatische Führung, Christentum und Marxismus, Dritte Welt, Entkolonisierung, Fidelismus, Fokustheorie, Guerilla, Guevarismus, Haitianische Revolution, Hegemonie, Ideologietheorie, Imperialismus, Indiofrage, Kaliban, Kolonialismus, Kubanische Revolution, Kulturimperialismus, Malinchismus, Mariateguismus, Messianismus, Mexikanische Revolution, Multikulturalismus, Mythos, Nation, nationale Befreiung, nationale Identität, Neoimperialismus, Neokolonialismus, Peripherie / Zentrum, Personenkult, Philosophie der Praxis, postkolonialer Sozialismus, Postkolonialismus, Selbstbestimmung, Revolution, Sozialismus, Theologie der Befreiung, Volk

► Antikolonyalizm, Çevre / Merkez, Çok Kültürcülük, Dekolonizasyon, Devrim, Emperyalizm, Fidelizm, Fokoculuk, Gerilla, Guevaracılık, Haiti Devrimi, Halk, Hegemonya, Hıristiyanlık ve Marksizm, İdeoloji Kuramı, Kaliban, Karizma / Karizmatik Liderlik, Kişilik Kültü, Kurtuluş Teolojisi, Küba Devrimi, Kültür Emperyalizmi, Malinşizm, Mariateguicilik, Meksika Devrimi, Mesihçilik, Mitos, Neo-Emperyalizm, Neo-Sömürgecilik, Postkolonyalizm,